

Čas na zmenu našich postojov k prírode

Súčasná situácia v súvislosti s nepredvídateľnou pandémiou koronavírusu spôsobila, že ľudstvo si začína viac uvedomovať pravé hodnoty. Život sa zrazu obrátil o 180 stupňov. Zo dňa na deň prestalo byť podstatné všetko, čo sme boli zvyknutí brať ako samozrejmosť, brány škôl, obchodov, reštaurácií sa zatvorili. Dôležité zostalo zdravie obyvateľstva, veď v minulosti na takú pandémiu zomierali milióny ľudí. Mestá, dediny boli vyľudnené. Veci, ktoré sa nás netýkali, sme brali akosi ináč, správali sme sa ohľaduplnejšie, láskavejšie. Keď sme v správach počuli informácie o počte nakazených koronavírusom, zrazu sa nás to osobne dotýkalo. Najlepšie odporúčanie bolo zostať doma a prečkať pandémiu alebo ísť do prírody, do lesa, kde je predpoklad, že človek nenatrafí na huf ľudí. Odrazu sme mali viac času na seba, na rodinu, na koničky, ktoré ešte pred pár dňami ostávali bokom, na prehodnotenie priorit. Koronavírus našťastoval aj témy súvisiace s poľnohospodárstvom a ochranou životného prostredia.

Nie je čas na zmenu aj v poľnohospodárstve, na činy, aby sa zachovala biodiverzita, nie je práve teraz vhodný čas zamyslieť sa aj nad týmito otázkami? Nie je čas na splatenie dlhu? Nie sme dlžní niečo samej prírode? Nie je aj čas dávať, zatiaľ čo doteraz sme hlavne brali? Nepočujeme hlas prírody, ktorá volá o pomoc? Zdá sa, že nový minister pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR Ing. Ján Mičovský, CSc., si uvedomuje práve tieto otázky a naliehavosť situácie a poľnohospodárstvo, lesníctvo, ochranu životného prostredia chce dostať na inú koľaj. Je za zmenu, je za to, aby pôda bola v rukách tých, čo chcú na nej hospodáriť, aby les ostal lesom, aby lúka bola lúkou, aby úrodné polia neustúpili automobilovému priemyslu, aby aj „otcova roľa“ nezaplakala ako v rovnomennej básni Ivana Kraska: „Prečo si nechal otcovskú pôdu? Obrancu nemá!“

Ako môžeme tieto ciele dosiahnuť? Viac ako 20 medzinárodne uznávaných vedeckých pracovníkov z krajín západnej a strednej Európy na tieto otázky odpovedalo formou online na dvojdnovom webovom kongrese v dňoch 11. – 12. mája 2020 s názvom *Vízie pre zmenu (Visions for Transition) – Ako poľnohospodárstvo a mestá budúcnosti môžu zachrániť biodiverzitu (How Agriculture and Cities of the Future can save Biodiversity)*.

Potreba dlhodobého zabezpečenia ekosystémov

V otvárajúcej reči *Môže politika zachrániť Európu?* Dr. Alice Vadrot, Biodiversitätsrat Österreich, upozornila na súčasnú situáciu v dôsledku šíriaceho sa koronavírusu a podotkla, že následkom covidovej krízy dochádza aj k zmene hodnôt.

V ďalšej prednáške *Vymieranie druhov, klimatická kríza, pandémie. Ako zachrániť planétu?* Dr. Wolfgang Cramer z Mediteránneho inštitútu biodiverzity a ekológie (IMBE) z Francúzska apeluje, že strata biodiverzity nie je len stratou druhov, ale hlavne stratou pre civilizáciu.

Keď svet ochorie – a človek s ním. Globálna strata druhov – príčiny, dôsledky, riziká... V akej situácii sa nachádzajú ekosystémy Zeme – na súši, pobrežiach aj v širom oceáne? Co treba urobiť pre dlhodobé zabezpečenie ekosystémov? Nad týmito otázkami sa zamýšľal Dr. Josef Settele, jeden z hlavných autorov aktuálnej *Globalnej správy Svetovej rady pre biodiverzitu (IPBES) z Nemecka*. Upozornil na zhoršujúci sa stav prírody a zlé zaobchádzanie s prírodou, zrýchľovanie vymierania druhov s vážnymi dôsledkami pre ľudí celého sveta.

Úbytok biodiverzity a rola využívania krajiny

V svojej prednáške *Zastaviť stratu. Úbytok biodiverzity v Rakúsku – a rola využívania krajiny* podal Dr. Franz Essl prehľad o súčasnom stave a trendoch v biodiverzite v Rakúsku, s osobitným dôrazom na využitie krajiny, a naznačil možné riešenia. Upozornil na dva súčasné kontrasty – intenzívne využívaná agrárna krajina s obrovskými lánmi polí, ktoré pripomínajú futbalové ihrisko na jednej strane, na druhej strane ako protipól intaktná krajina. Strata biodiverzity je globálny problém nielen v štáte ako Rakúsko, ale v celej Európe. Pripomenul to na príklade lastovičiek. V mladosti si pamätal na krdle lastovičiek s mláďatami, teraz nevidieť jediný pár. Aj ja si pamätám pohľad z okna na snúry od elektrického vedenia obsiate lastovičkami, no terazší pohľad je čoraz smutnejší. Ako rastliny potrebujú pre svoj život teplo, svetlo, vodu, lastovičky potrebujú teplo zvierat, a tie v dnešnom „modernom“ svete pomaly budú vzácnosťou. Realitou dneška je zastavaná krajina. Výrazne klesá počet malých fariem. Apeluje preto na prijatie opatrení, ktoré zabránia zániku fariem a gazdovstiev a nevyhnutnosť preorientovať sa na súčasné potreby, medzi ktoré patrí aj zachovanie biodiverzity krajiny. Farmári potrebujú podporu na iné stimuly, ktoré prinášajú pridanú hodnotu za zachovanie krajinných štruktúr. V Rakúsku je narušená príroda fundamentom spoločenského prospechu. Chráni pred prírodnými rizikami, je zábezpečkou potravinovej produkcie a je synonymom hodnotnej krajiny. Súčasný cieľ, stratégie a opatrenia zďaleka nestačia na udržanie biodiverzity Rakúska pre nasledujúce generácie.

Dr. Johannes Rüdiger z Katedry ekológie Innsbruckej univerzity vysvetľuje význam a možnosti systematického monitorovania biodiverzity v Rakúsku na príklade motýľov. Martin Summer, bývalý primátor mesta Rankweil v Rakúsku, už dlhé roky propaguje prírodné obhospodarovanie mestskej zelene, stal sa tak priekopníkom v oblasti ochrany druhov v tomto meste. Cielenými opatreniami, napr.

Janka Martinčová na lúke so svojimi ovečkami v Hornej Mičinej. Foto: archív J. M.

zakladaním lúk s divorastúcimi druhmi, udržiavaním stielivých lúk alebo budovaním múrikov z prírodného kameňa, sa podarilo zvýšiť druhovú pestrosť v obci významným spôsobom. Obyvateľstvo sa podarilo v intenzívnej miere zapojiť do úsilia o ochranu druhov.

Dr. Rob Hopkins (zakladateľ siete Transition Network) z Veľkej Británie v prednáške *Od fantázie k zmene* upriamuje pozornosť na našu najdôležitejšiu zbraň, ľudskú predstavivosť, teda schopnosť vidieť veci také, aké by mohli byť. „A ak bola niekedy nejaká doba, v ktorej túto vlastnosť potrebujeme, tak je to teraz.“

Vidiek by sme si mali zachovať a obnoviť ho

Z našich vedcov v onlinovom rozhovore vystúpila Dr. Monika Janišová z Botanického ústavu Slovenskej akadémie vied. V prednáške *Karpatské biokultúrne dedičstvo – studnica múdrosti v modernej ochrane prírody* sa zamerala na tradičné poľnohospodárstvo v Karpatoch. Návšteva horských obcí v Rumunsku a na Ukrajine pôsobí ako cesta do minulosti uplynulých desaťročí alebo dokonca storočí dejín poľnohospodárstva. Toto je skvelá príležitosť spoznať múdrosť našich predkov, ktorú môžeme využiť na udržanie biologickej rozmanitosti otvorenej krajiny pre našich potomkov. Spôsoby hospodárenia vychádzajúce z tradičných ekologických poznatkov môžu byť inšpiráciou pre koncipovanie moderných stratégií na udržanie biodiverzity, pritom ich možno uplatniť nielen v vidieckych regiónoch, ale aj v pozmenenej modernej krajine a v mestách. M. Janišová sa dlhodobo zaoberá výskumom vegetácie lúk a pasienkov a v súčasnosti skúma práve vplyv tradičného hospodárenia na ich biodiverzitu. V minulosti sa podieľala na spracovaní expertného systému na identifikáciu lúčnych a pasienkových spoločenstiev. Ako odborníčka na biodiverzitu konštatuje, že je veľa ciest k pestrej krajine a druhovo bohatým spoločenstvám, ale iba niekoľko ciest k druhovému ochudobneniu. Často sú druhovo najbohatšie trávne porasty, ktoré sa obhospodarujú rovnakým spôsobom už dlhý čas, niekoľko desaťročí, možno i storočí. Biodiverzitu zvyšuje aj kombinácia kosenia a pravidelného krátkodobého pasenia. Spoločným menovateľom straty biodiverzity trávnych porastov je nevhodné využívanie krajiny, či už je to aplikácia umelých hnojív a herbicídov, nadmerná pastva, vysoká frekvencia kosenia alebo nedostatok starostlivosti spojený so zaburinením, resp. postupným zarastaním drevinami. Na príklade obrázkov z karpatských horských oblastí v Rumunsku a na Ukrajine poukazuje, že vďaka dlhodobému vplyvu človeka s primeranou

intenzitou vznikli v Karpatoch, ale aj na iných miestach sveta typy krajiny a ekosystémov, ktoré možno považovať za majstrovské diela interakcie človeka a prírody. Karpatské druhovo bohaté lúky a pasienky sú klenotmi, ktoré stojí za to udržať vhodným obhospodarovaním pre budúce generácie. Výskum tradičných ekologických poznatkov zahŕňa aj otázky priamo k farmárom: „Máte krásnu lúku, ako ste to dosiahli?“

Od farmárov sa dá veľa naučiť. Napríklad to, že lúka profituje aj zo zvieracieho trusu, že je dôležité kosiť v správnom čase, aby sa populácie lúčnych druhov mohli zregenerovať zo semien, že zanedbanú lúku možno obnoviť prísedom semien pôvodných druhov rastlín z blízkych druhovo bohatých lúk, ale aj to, že len z hospodárskych zvierat pasených na kvalitných horských lúčach a pasienkoch získame kvalitné potraviny. V závere prednášky vyzýva: „Nenájdete lepšieho radcu pre trvalo udržateľné hospodárenie ako tradičného hospodára, ktorého prežitie závisí od pôdy a ktorý si nemôže dovoliť risk z nadmerného využívania svojich zdrojov. Starý vidiek je dedičstvo, ktoré by sme si mali zachovať a obnoviť ho.“

S jej názorom sa plne stotožňuje aj hlavná autorka, o čom sa môžete presvedčiť v článku *Je náš vidiek vidiekom? (Literárny týždenník, 33 – 34/2019)* a takisto v rozhovore Štefana Cífru s Františkom Machom *Chránme dedičstvo našich otcov (Literárny týždenník, 19 – 20/2020)*. Je potešiteľné, že *Literárny týždenník* sa venuje okrem krásnej literatúry aj otázkam zachovania vidieckej tradičnej ľudovej kultúry a prírodného a kultúrneho dedičstva.

Projekt motýľa v role centrálneho indikátora biodiverzity

V prednáške *Záhradníčenie na divoko* Dr. Dave Goulson, Sussexská univerzita, Veľká Británia, hovorí: „Sme uprostred ďalšieho hromadného vymierania druhov, pritom toto vymieranie prebieha rýchlejšie ako kedykoľvek predtým v posledných 65-miliónoch rokov. Rozmanitosť života sa znižuje a podľa najnovších štúdií možno usudzovať, že najrýchlejším tempom mizne hmyz. Ak sa to nezmení, bude to mať ďalekosiahle následky na ľudstvo a našu planétu.“ D. Goulson vysvetľuje, prečo hmyz ustupuje, a naznačuje, ako na túto krízu reagovať – premenou záhrad na mestských oblasti na oázy života.

Dr. Martin Wildenberg, GLOBAL 2000, Rakúsko, a Mgr. Katarína Klimová, BROZ, Slovensko, hovorili o spoločnom projekte BLÜHLINGE. Ide o vytvorenie kvitnúcich plôch ako habitatov pre motýle v mestách a obciach na Slovensku a v Rakúsku. Projekt využíva kombináciu rozličných prvkov optických, haptických a vedeckých a má charakter občianskej vedy, tzv. Citizen Science, ktorej cieľom je zapojiť širokú verejnosť do spoznávania prírody a tým prispieť k zmene jej postojov k prírode. Prostredníctvom rôznych komunikačných stratégií a zapojením viacerých mediálnych kanálov posúva projekt motýľa do roly centrálneho indikátora biodiverzity. Školy, mestá, obce, občania, záhradníci a mediálni partneri na Slovensku aj v Rakúsku tak participujú na cezhraničnom projekte, koncipujú spoločne riešenia a súčasne vytvárajú predpoklady pre projekty biodiverzity v budúcnosti.

Na záver dovoľte niečo osobnejšie. Po vypočutí rozhovoru moderátora Branislava Závodského s pánom ministrom pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR Jánom Mičovským na Rádiu Express v relácii *Braňo Závodský naživo* vyjadrujeme nádej, že nastanú lepšie a spravodlivejšie časy aj v poľnohospodárstve. Ďakujeme za krásne slová, pán minister.

JANKA MARTINČOVÁ
MONIKA JANIŠOVÁ